

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Teze diplomové práce

**Fiskální politika a analýza nezaměstnanosti v Ústeckém
kraji**

Simona Hořánková

© 2015 ČZU v Praze

Souhrn:

Diplomová práce se zabývá fiskální politikou a analýzou nezaměstnanosti v Ústeckém kraji, jedním z nejhroženějších krajů v České republice. V teoretické části je zpočátku vymezena fiskální politika, její funkce a nástroje, které využívá pro dosažení makroekonomické rovnováhy a dále je uvedena skladba struktury výdajů a příjmů státního rozpočtu. Práce pojednává o základních pojmech týkajících se problematiky nezaměstnanosti, uvádí její hlavní druhy a příčiny jejího vzniku. Práce se dále věnuje trhu práce a nejrizikovějším skupinám, které se na něm nacházejí. Následuje charakteristika Ústeckého kraje s výčtem jednotlivých okresů, kde se posuzuje především počet uchazečů o zaměstnání.

Praktická část se zabývá nástroji aktivní politiky zaměstnanosti, které využívá Ústecký kraj ke zvyšování zaměstnanosti. Nadále je sledován vývoj nezaměstnanosti za období roku 2005 - 2014 a výdaje Ústeckého kraje použité na aktivní a pasivní politiku zaměstnanosti. Na základě zpracování statistických údajů je v poslední části uveden ekonometrický model, jehož předmětem je zjištění závislostí jednotlivých proměnných. V závěru diplomové práce je uvedeno zhodnocení využívání nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, vyhodnocena situace na trhu práce v Ústeckém kraji a dosažené výsledky ekonometrického modelu.

Klíčová slova: Fiskální politika, nezaměstnanost, trh práce, aktivní politika zaměstnanosti, Úřad práce, Ústecký kraj.

Cílem diplomové práce je analyzovat příčiny nezaměstnanosti v Ústeckém kraji v daném časovém období. Teoretická část práce osvětlí relevantní problém současnosti a hlavní aspekty, které se nezaměstnanosti týkají pro pochopení dané problematiky. Dále práce popisuje charakteristiku Ústeckého kraje a nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, které se zde využívají. V praktické části je analyzován vývoj míry nezaměstnanosti a její příčiny v Ústeckém kraji. Pro potřeby práce je použito časové období od roku 2005 do roku 2014.

Teoretická část diplomové práce zabývající se fiskální politikou a nezaměstnaností je zpracována na základě prostudování odborné literatury a tematických článků týkajících se dané problematiky. Nejprve je uvedena fiskální politika, její typy a nástroje, které

využívá ke splnění cílů udržovat vysokou zaměstnanost, ekonomický růst, cenovou stabilitu a eliminovat výkyvy hospodářského cyklu.

V práci je dále popsán trh práce, rozebrány druhy nezaměstnanosti, její příčiny vzniku, ekonomické a sociální dopady na obyvatelstvo a rizikové skupiny nezaměstnaných. Teoretická část také zahrnuje charakteristiku Ústeckého kraje, jeho správní členění a aktuální demografickou, sociální a ekonomickou situaci. Poslední kapitola se zabývá státní politikou zaměstnanosti. Teoretická část je vypracována s využitím popisné metody.

Analýzou příčin nezaměstnanosti Ústeckého kraje za časové období od roku 2005 až 2014 se zabývá praktická část, kde byly využity internetové zdroje za účelem získání statistických dat a dále byly použity poskytnuté podklady ve spolupráci s Úřadem práce. Je zde srovnán vývoj míry nezaměstnanosti v jednotlivých okresech Ústeckého kraje a porovnání kraje s Českou republikou. Dále je práce zaměřena na nástroje aktivní politiky zaměstnanosti a zhodnocení jejich využívání v Ústeckém kraji.

Posledním tématem praktické části diplomové práce je ekonometrický model zpracovaný pomocí softwaru Gretl. V praktické části převažuje metoda analytická a srovnávací. Závěr diplomové práce zahrnuje celkové shrnutí důležité problematiky a zhodnocení aktuální situace na trhu práce v Ústeckém kraji.

Nezaměstnanost je klíčovým tématem naší společnosti. Nepříznivé demografické prognózy populace v České republice způsobuje nízká porodnost, snižování kategorie zastoupení produktivního věku a do budoucna nárůst starších věkových kategorií, kdy trh práce se bude potýkat s nedostatkem pracovních sil.

Vstup České republiky do Evropské unie roku 2004 přinesl zahraniční investice, které napomohly ke tvorbě nových pracovních míst. Míra nezaměstnanosti pomalu klesala až do doby světové hospodářské krize roku 2009, která měla vliv na růst nezaměstnanosti a snižování počtu míst.

Růst fiskální nerovnováhy, pro kterou jsou typické trvalé rozpočtové schodky a rostoucí veřejné zadlužení, spadá v posledních 15 letech k nejrelevantnějším ekonomickým problémům. Důležitým nástrojem hospodářské politiky je fiskální politika, jejímž cílem je dosáhnout makroekonomické rovnováhy ve formě stabilního růstu reálného produktu, nízké míry nezaměstnanosti a ustálené cenové hladiny. Prostřednictvím

transferových plateb jako jsou dávky a podpory v nezaměstnanosti napomáhá osobám bez zaměstnání v jejich náročné životní situaci. Dále v souvislosti s nezaměstnaností financuje krátkodobá pracovní místa prostřednictvím společensky účelných pracovních míst či veřejně prospěšných prací. Svou činnost realizuje pomocí diskretních opatření a vestavěných stabilizátorů.

Mezi výhody Ústeckého kraje spadá vhodná geografická poloha mezi Prahou a Německem, dostatek pracovní síly spojený s nízkými náklady na tuto sílu, možnosti využití velkého počtu budov a výrobních ploch či nevyčerpané zásoby nerostných surovin. Naopak prostor ke zlepšení situace v kraji se nabízí ve zvýšení kvalifikační a vzdělanostní struktury obyvatelstva, nárůstu počtu malých a středních výrobních firem či zvýšením investic a kapitálu pro rozjezd podnikání.

V práci byla provedena analýza nezaměstnanosti v kraji za časové období od roku 2005 – 2014. Z uvedené tabulky lze pozorovat, že míra nezaměstnanosti v Ústeckém kraji je pokaždé vyšší než celorepublikový průměr.

Tabulka č. 1: Vývoj nezaměstnanosti v letech 2005 – 2014 k 31. lednu (%)

ROK	Ústecký kraj	Česká republika
2005	16,4	9,8
2006	15,8	9,2
2007	14,1	7,9
2008	11,2	6,1
2009	11,2	6,8
2010	14,2	9,8
2011	14,1	9,7
2012	13,6	9,1
2013	11,2	8,0
2014	11,9	8,6

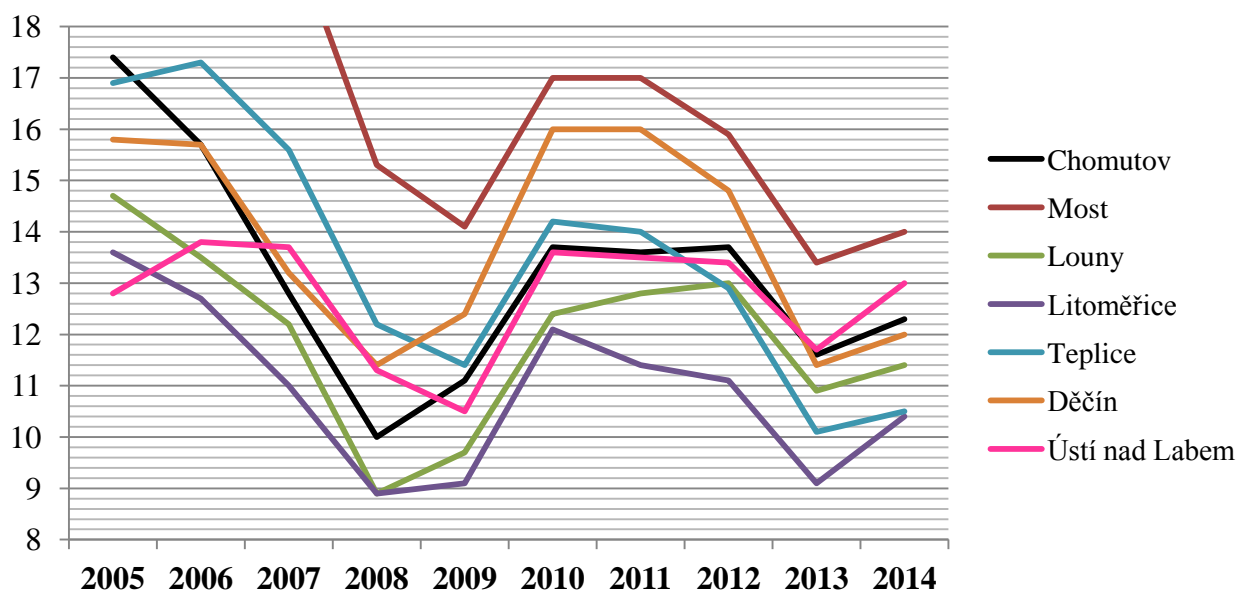
Zdroj: MPSV, Pozn.: od roku 2013 se míra nezaměstnanosti měří jako podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15 – 64 let k obyvatelstvu ve stejném věku (v %).

Nejkritičtější je rok 2005, kdy míra nezaměstnanosti dospěla hodnoty 16,4 % spolu s rokem 2006 – 15,8 %, v dalších letech dochází k poklesu nezaměstnanosti.

V roce 2008 došlo v Ústeckém kraji k poklesu míry nezaměstnanosti o 5,2 % ve srovnání s rokem 2005. Roku 2014 v Ústeckém kraji se jednalo v praxi o nejvyšší podíl nezaměstnaných vzhledem k ostatním občanům v rámci České republiky. K 31. 10. 2015 podíl nezaměstnaných osob v Ústeckém kraji činil 8,9 % a celorepublikový průměr dosáhl hodnoty 5,9 %.

V jednotlivých okresech Ústeckého kraje nejvyšší hodnoty míry nezaměstnanosti dlouhodobě vykazuje okres Most, naopak nejnižší míru nezaměstnanosti v rámci kraje lze zaznamenat v okrese Litoměřice.

Graf č. 2: Vývoj míry nezaměstnanosti v okresech Ústeckého kraje

Zdroj: MPSV

V grafu je zobrazen vývoj míry nezaměstnanosti v jednotlivých okresech Ústeckého kraje za období od roku 2005 až 2014 (v %), vždy k 31.1. Roku 2005 došlo ke zvýšení nezaměstnanosti vlivem změny sídla větších společností mimo Ústecký kraj. Mírné zlepšení roku 2008 na Mostecku lze přisoudit vytvoření nových pracovních míst, díky příchodu nových investorů do průmyslové zóny Joseph a Triangle. Roku 2008 lze zaznamenat v jednotlivých okresech pokles míry nezaměstnanosti, který lze přisoudit převážně zařazením okresů v předchozích letech do „Programu pro podporu tvorby nových pracovních míst“, který byl určen pro regiony nejvíce postižené nezaměstnaností. Roku 2009, kdy nastala hospodářská krize, zaměstnavatelé omezili poptávku po pracovní síle, došlo ke snížení poptávky po nabízených službách a ke snížení odbytu výrobků.

Nejvyšší nabídka volných míst je pro vyučené uchazeče a pro vysokoškolsky vzdělané v rámci počtu uchazečů na jedno místo, podobně jsou na tom absolventi středních odborných škol. V roce 2007 bylo dosaženo nejnižší hodnoty, kdy na jedno pracovní místo připadalo 7,72 uchazečů. Naopak nejvyšší hodnotu vykazuje rok 2009 a to 34,85 uchazečů. Nejvyšší podíl nezaměstnaných zaujímají lidé se základním vzděláním, s výučním listem a s úplným středním odborným s maturitou (bez vyučení).

Nejlepší výsledky v počtu uchazečů na jedno volné místo dosahuje okres Litoměřice a Louny, naopak poptávka po pracovní síle neodpovídá s velkým nedostatkem nabídky práce v Děčíně a v Mostě. Rekordem s nejvyšším počtem uchazečů byl region Most v roce 2013, kdy se počet uchazečů vyšplhal na hodnotu 89,1. Naopak nejnižšího počtu zaznamenalo roku 2009 Ústí nad Labem – 9 uchazečů na volné místo.

Uchazeči se zdravotním postižením mají pro nedostatek volných pracovních míst skrovnou možnost pracovního uplatnění a jsou ze všech monitorovaných skupin nejvíce postihnuty dlouhodobou nezaměstnaností. Nejvyšší podíl na celkovém počtu nezaměstnaných zaujímali roku 2008 – 16,8 %, v dalších letech jejich počet klesal. Nejnižší je rok 2013, dosažená hodnota činila 11 %.

Ve většině období od roku 2005 až 2014 převažují v nezaměstnanosti muži s výjimkou roku 2006 až 2009, kdy naopak ženy tvořily vyšší podíl nezaměstnaných oproti mužům. Nejvýraznější rozdíl představoval rok 2008, kdy ženy v počtu uchazečů o zaměstnání převyšovaly muže o 3 192. Nejvyšší počet uchazečů o zaměstnání byl zaznamenán v roce 2005, celkově v Ústeckém kraji 75 544 osob, naopak nejnižší počet uchazečů představoval rok 2009 - 49 681 osob.

Problémem v Ústeckém kraji je velký počet dlouhodobě nezaměstnaných uchazečů, kteří jsou v evidenci delší dobu jak 12 měsíců. Zde by zlepšení mohlo přinést jejich umístění prostřednictvím veřejně prospěšných prací či společensky účelných pracovních míst, aby u těchto osob byla obnovena pravidelná pracovní aktivita.

Krajská pobočka Úřadu práce v Ústí nad Labem za sledované období nejvíce využívala z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti veřejně prospěšné práce, rekvalifikace a společensky účelná pracovní místa. Celkem za sledované období bylo v rámci chráněných dílen a pracovišť podpořeno 3 065 uchazečů, 18 472 osob u veřejně prospěšných prací a 15 845 uchazečů v rámci společensky účelných míst. Zvyšující se zájem o rekvalifikace značí snahu, ať už uchazečů, tak Úřadů práce, zvýšit šanci

nezaměstnaných na trhu. Zlepšení stavu do budoucna je reálné za předpokladu využívání veškerých dostupných nástrojů aktivní politiky a jejich upřednostňování před pasivní politikou zaměstnanosti.

Souhrnná suma prostředků vynaložená na aktivní politiku zaměstnanosti od roku 2004 postupně rostla, s výjimkou roku 2008 a 2009, kdy výdaje výrazně poklesly, což lze přisoudit nízké míře nezaměstnanosti vyskytující se za dané období v Ústeckém kraji. Rok 2010 opět přinesl strmý nárůst – hodnota 828 847 tis. Kč, v následujících letech výdaje pomalu klesaly. Negativním jevem je v převážné části sledovaného období převyšování výdajů na pasivní politiku zaměstnanosti oproti aktivní politice. Rok 2004, 2007 a poslední sledovaný rok 2014 byly světlou výjimkou. V roce 2004 činily výdaje na PPZ 682 511 tis. Kč, v letech 2005 až 2007 došlo k jejich nárůstu a roku 2008 bylo dosaženo nejnižší hodnoty za sledované období – suma 668 892 tis. Kč. Radikální zvýšení hodnoty výdajů následovalo roku 2009 a 2010, průměr hodnot se pohyboval okolo 1 191 294 tis. Kč, kdy tento nárůst souvisel převážně se světovou ekonomickou krizí. V roce 2014 na APZ bylo vynaloženo 759 318 tis. Kč a na PPZ 711 704 tis. Kč.

K realizaci vize zvýšení zaměstnanosti v kraji by mohl pomoci vstup nových investorů, převážně v rámci využití investičních pobídek. Tvorba nových míst by měla být povzbuzována pomocí podpory vytváření malých podniků a živností za účasti regionálních a místních orgánů, podpory nových investic či prostřednictvím programů rozvoje regionů.

Zlepšení by mohl přinést nárůst rozdílu mezi minimální mzdou a podporou v nezaměstnanosti či stejné nebo nižší přídatky na děti pro nezaměstnané oproti zaměstnaným osobám. Tyto faktory zvýší motivaci osob k intenzivnějšímu úsilí hledání práce. Nejenom v Ústeckém kraji by napomohla pružnější reakce vzdělávacího systému na potřeby trhu práce ze strany zaměstnavatelů. U uchazečů o zaměstnání, kteří disponují nízkou úrovní vzdělání, využití rekvalifikačních kurzů. Neméně důležitou šancí na zlepšení situace je výpomoc začínajícím podnikatelům pomocí nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, jako různé kurzy a rady na získání kapitálu pro rozjezd podnikání.

V závěru práce na základě podkladových dat od roku 1995 do roku 2014 byly vytvořeny ekonometrické modely, kdy první zkoumal závislost sezónnosti, míry nezaměstnanosti v předchozím období, úrokové míry, indexu spotřebitelských cen a hrubého domácího produktu na míru nezaměstnanosti. Pro účely prognózování byl sestaven druhý model, kde se zkoumal vliv sezónnosti a míry nezaměstnanosti

v předchozím období na vysvětlovanou proměnnou. Dle modelu byla vytvořena prognóza míry nezaměstnanosti pro 3. a 4. čtvrtletí roku 2014 a pro celý rok 2015. V porovnání s posledním čtvrtletím roku 2013 lze očekávat dle modelu v závěru roku 2014 pokles nezaměstnanosti o 0,268836 % a v roce 2015 pokles o 0,132461 %. Ke konci roku 2014 byla ve skutečnosti zaznamenána nižší hodnota, než kterou prognózoval model.

Seznam literatury

BUCHTOVÁ, Božena: *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-9006-8

DVOŘÁK, Pavel.: *Veřejné finance, fiskální nerovnováha a finanční krize*. Praha: C. H. Beck, 2008. 343 s. ISBN 978-80-7400-075-1

KACZOR, Pavel.: *Trh práce, pracovní migrace a politika zaměstnanosti ČR po roce 2011*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2013. 244 s. ISBN 978-80-245-1930-2

KOTÝNKOVÁ, Magdalena; NĚMEC, Otakar.: *Lidské zdroje na trhu práce*. Praha: Professional Publishing, 2002. 199 s. ISBN: 80-86419-48-7

MANKIW, N. G.: *Zásady ekonomie*. 1. vydání. Praha: Grada publishing, 1999. 768 s. ISBN 80-7169-891-1

MAREŠ, Petr.: *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 172 s. ISBN 80-901424-9-4

SAMUELSON, Paul A., NORDHAUS, William D.: *Ekonomie*. Praha: NS Svoboda, 2010. ISBN 978-80-205-0590-3

Internetové zdroje:

Český statistický úřad, *Statistický bulletin*, [online]. Dostupné z WWW: http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/krajkapitola/330086-14-q3_2014-0105

Finance.cz, *Státní rozpočet*, [online]. Dostupné z WWW: <http://www.finance.cz/makrodata-eu/statni-rozpocet/fiskalni-politika/>

Integrovaný portál MPSV ČR, *Politika zaměstnanosti*, [online]. Dostupné z WWW: http://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/podpora_zamest

Ústecký kraj, *Zemědělství*, [online]. Dostupné z WWW: http://www.kr-ustecky.cz/vismo/zobraz_dok.asp?id_org=450018&id_ktg=99371&p1=197869